

Stanisław Król, Adam Micker, Mieczysław Tokarski

WPLYW SZYBKOŚCI CHŁODZENIA PODCZAS KRYSZALIZACJI NA PRZEBIEG STARZENIA STOPU AlMg 8,65

1. Wprowadzenie

Spośród wielu czynników, objętych wspólnym pojęciem warunków krystalizacji, do najbardziej istotnych należy szybkość chłodzenia. Wpływ jej na strukturę i własności odlewów ze stopów Al-Mg, o wysokiej zawartości magnezu, był przedmiotem wielu prac badawczych. Natomiast w nielicznych tylko pracach ujęto zagadnienie wpływu szybkości chłodzenia podczas krystalizacji na przebieg starzenia wysokomagnezowych stopów aluminium z magnezem [1-6]. Oczywiście to ostatnie zagadnienie może być rozpatrywane jedynie po przyjęciu hipotezy, że jest możliwe ustalenie szybkości chłodzenia odlewów ze stopów Al-Mg, zapewniającej stopień przesyconia roztworu stałego porównywalny ze stopniem przesyconia uzyskiwanym w klasycznym przesyconiu [7-8].

Dla udowodnienia powyższej hipotezy przeprowadzono badania nad wpływem szybkości chłodzenia podczas krystalizacji stopu AlMg 8,65 na przebieg starzenia samorzutnego oraz przyspieszonego.

2. Badania własne

Stop do badań wytopiono z aluminium A00 i z magnezu hutniczego Mg1. Aluminium A00 topiono w tyglu "Salamander", stosując temperaturę topnienia 680°C , a następnie wprowadzono magnez zawinięty w folię aluminiową. Tę ostatnią zanurzano całkowicie w kąpielu aluminiowej za pomocą pręta grafitowego, aż do całkowitego rozpuszczenia magnezu. Kąpiel metalową pokrywano topnikiem o składzie 45% NaCl + 45% KCl +

+ 10% NaF. Odtlenianie przeprowadzano za pomocą heksachloroetanu. Próbki badanego stopu odlewano z temperatury 650°C do form metalowych, cylindrycznych, o średnicy wewnętrznej 25 mm i o grubości ścianki 15 mm, pokrytych wewnątrz proszkiem grafitowym. Odlewanie przeprowadzono w trzech wariantach:

- do formy nagrzanej do temperatury 500°C, uzyskując szybkość chłodzenia v_1 , równą 7,2°C/min;
- do formy o temperaturze pokojowej, otrzymując szybkość chłodzenia v_2 , równą 14,4°C/min;
- formy zanurzonej w wodzie o temperaturze pokojowej, uzyskując szybkość chłodzenia v_3 , równą 216,6°C/min.

Badany stop AlMg 8,65 zawierał: 8,65% Mg, 0,18% Fe, 0,24% Cu, 0,12% Si, 0,001% Be, 0,001% Cr, 0,001% V, resztę Al [9].

Obróbkę cieplną odlanych próbek stopu AlMg 8,65 przeprowadzono w dwóch wariantach. Wariant pierwszy polegał na poddaniu próbek, bez wyżarzania homogenizującego, starzeniu samorzutnemu do 150 dni oraz starzeniu przyspieszonemu w temperaturze 200°C przez 24 godziny. Wariant drugi obejmował homogenizację odlanych próbek w temperaturze 440 ± 5°C przez 22 godziny, oziębienie w wodzie z lodem oraz w wodzie o temperaturze 80°C, a także starzenie samorzutne i przyspieszone z zastosowaniem parametrów, jak w wariantcie pierwszym.

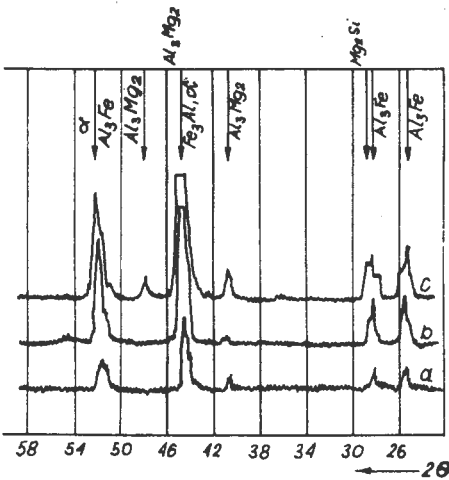
2.1. Przebieg i wyniki badań

Dla określenia wpływu szybkości chłodzenia podczas krystalizacji na przebieg starzenia stopu AlMg 8,65 przeprowadzono badania rentgenograficzne, dylatometryczne, badania za pomocą termicznej analizy różnicowej oraz pomiary twardości.

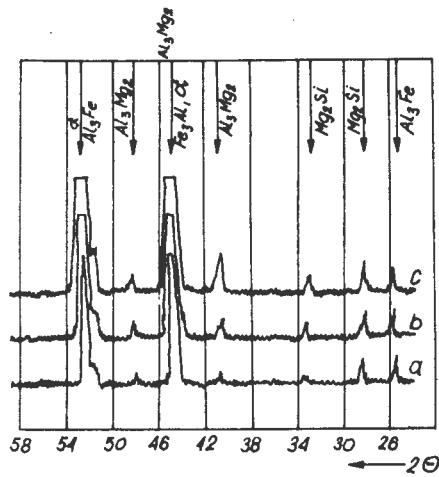
Badania rentgenograficzne - przeprowadzono za pomocą dyfraktometru rentgenowskiego DRON-2, stosując odfiltrowane promieniowanie CoK_α . W wyniku tych badań w próbkach stopu AlMg 8,65, chłodzonych podczas krystalizacji z szybkością 216,6°C/min, stwierdzono istnienie roztworu stałego α oraz faz Al_3Mg_2 , Mg_2Si i Al_3Fe (rys. 1a).

Intensywność refleksów pochodzących od faz Al_3Mg_2 i Mg_2Si zmienia się zarówno w próbkach poddanych starzeniu samorzutnemu, jak też

starzeniu przyspieszonemu (rys. 1b i c). W stopie badanym obrobionym według wariantu drugiego po przesycaeniu w wodzie zimnej występują oprócz roztworu stałego α także fazy Al_3Mg_2 , Mg_2Si i Al_3Fe (rys. 2a). Te same fazy występują zarówno po starzeniu samorzutnym (rys. 2b), jak i po starzeniu przyspieszonym (rys. 2c).

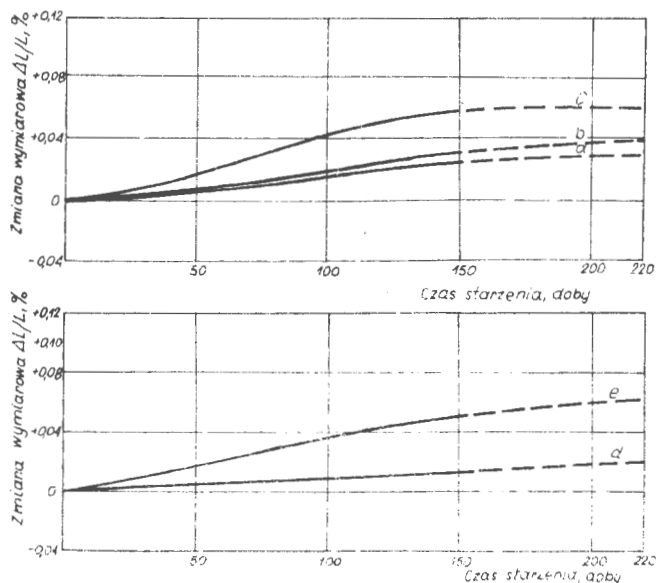
Rys. 1. Dyfraktogramy stopu $\text{AlMg}_{8,65}$ po odnaniu z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji $216,6^\circ\text{C}/\text{min}$: a - z szybkością $216,6^\circ\text{C}/\text{min}$ i starzeniu, b - z szybkością $216,6^\circ\text{C}/\text{min}$ i starzeniu samorzutnym, c - z szybkością $216,6^\circ\text{C}/\text{min}$ i starzeniu w 200°C przez 9 h

Rys. 2. Dyfraktogramy stopu $\text{AlMg}_{8,65}$ po: a - przesycaeniu w wodzie zimnej, b - przesycaeniu i starzeniu samorzutnym do 150 dni, c - przesycaeniu i starzeniu w 200°C przez 9 h

Badania dylatometryczne - przeprowadzono za pomocą dylatometru różnicowego firmy Sadamel z zapisem świetlnym, stosując głowicę Mikro i przystawkę izotermiczną o posuwie 150 mm/168 godzin.

Badania dylatometryczne próbek chłodzonych podczas krystalizacji z szybkościami $7,2^\circ\text{C}/\text{min}$, $14,4^\circ\text{C}/\text{min}$ oraz $216,6^\circ\text{C}/\text{min}$ i starzonych samorzutnie wykazały stały, powolny wzrost wymiarów liniowych (rys. 3a-c). Zmiany wymiarów liniowych były tym większe, im większa była szybkość chłodzenia. Podobnie zmiany wymiarów liniowych występują podczas starzenia samorzutnego próbek chłodzonych podczas krystaliza-

Rys. 3. Zmiana wymiarów liniowych próbek starzonych samorzutnie po odłaniu z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji: a - $7,2^{\circ}\text{C}/\text{min}$, b - $14,4^{\circ}\text{C}/\text{min}$, c - $216,6^{\circ}\text{C}/\text{min}$ oraz po przesycańiu: d - w wodzie zimnej, e - w wodzie gorącej

cji z szybkością $216,6^{\circ}\text{C}/\text{min}$ a następnie przesyconych w wodzie zimnej i gorącej (rys. 3 - krzywe d i e.). Zwiększanie wymiarów liniowych próbek przesyconych w wodzie zimnej jest jednak szybsze niż w wodzie gorącej.

Z porównania zmian wymiarów liniowych towarzyszących starzeniu samorzutnemu próbek chłodzonych podczas krystalizacji z szybkością $216,6^{\circ}\text{C}/\text{min}$ oraz próbek przesyconych w wodzie zimnej wynika, że wartości tych zmian po upływie 150 dni starzenia są bardzo zbliżone (rys.3, krzywe c i e.).

Badania za pomocą termicznej analizy różnicowej - przeprowadzono za pomocą mikrokalorymetru typu 1.-62 firmy Linseis, stosując termoparę Pt-PtRh, szybkość przesuwu taśmy 5 mm/min oraz skok pisaka 2,5 mm. Próbkę były umieszczone w pojemniku platynowym. Próbkę bierną stanowiło aluminium 99,95% Al.

Badania przeprowadzono na próbkach stopu AlMg8,65 chłodzonych podczas krystalizacji z szybkością $7,2^{\circ}\text{C}/\text{min}$, $14,4^{\circ}\text{C}/\text{min}$ oraz

216,6°C/min i starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny. Badania te przeprowadzono także dla próbek przesyconych w zimnej i gorącej wodzie oraz starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny (rys. 4). Próbki te były uprzednio odlane z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 216,6°C/min.

Przebieg jakościowych krzywych DTA charakteryzuje:

- dla próbek odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 7,2°C/min i starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny występowanie

- slabych pików egzotermicznych po ok. 2,5 i 9 godzinach starzenia (rys. 4, krzywa 1);

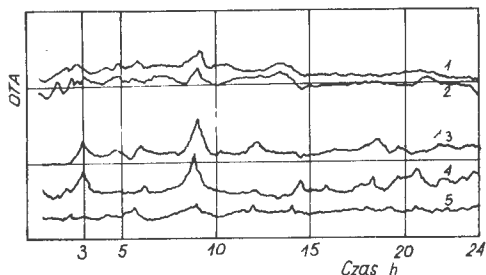
- dla próbek odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 14,4°C/min i starzonych (jak wyżej) występowanie

- nieco wyraźniejszych aniżeli uprzednio kilku pików egzotermicznych po około 1,5; 2; 3; 5 i 9 godzinach starzenia (rys. 4, krzywa 2). W zasadzie przebieg krzywych DTA dla próbek odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 7,2°C/min oraz 14,4°C/min jest zbliżony.

- dla próbek odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 216,6°C/min i starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny występowanie dwóch słabych pików egzotermicznych po 3 i 6 godzinach oraz silnego pika egzotermicznego po około 9 godzinach. Po około 20 godzinach obserwuje się rozmyty pik endotermiczny (rys. 4, krzywa 3).

Przebieg jakościowych krzywych DTA, próbek obrobionych cieplnie według drugiego wariantu cechuje:

- dla próbek przesyconych w wodzie zimnej liczne, słabsze i silniejsze piki egzotermiczne. Szczególnie wyraźne piki występują po 3 i 9 godzinach starzenia w temperaturze 200°C (rys. 4, krzywa 4). Przebieg krzywych 3 i 4 jest zbliżony;

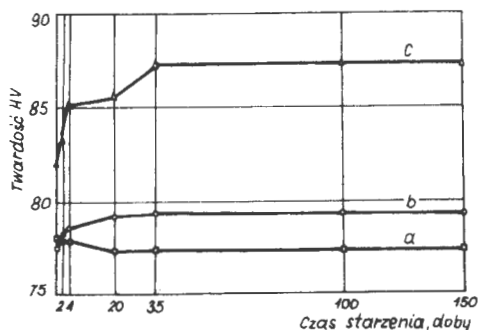
Rys. 4. Przebieg jakościowych krzywych DTA stopu AlMg_{8,65} starzonego w 200°C przez 24 h po odlaniu z szybkością: 1 - 7,2°C/min, 2 - 14,4°C/min, 3 - 216,6°C/min oraz po przesycaeniu: 4 - w wodzie zimnej, 5 - w wodzie gorącej

- dla próbek przesyconych w wodzie gorącej i starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny występowanie drobnych pików egzotermicznych po około 6, 9 i 13,5 godzinach starzenia (rys. 4, krzywa 5).

Pomiary twardości - wykonano metodą Vickersa na twardościomierzu HPO-250 przy obciążeniu 98 N i czasie działania obciążenia 30 s.

Wyniki pomiarów opracowano statystycznie, wyznaczając średnie odchylenie standardowe i przedział ufności na poziomie istotności $\alpha = 0,05$.

Wyniki pomiarów twardości próbek obrobionych cieplnie według wariantu pierwszego, to jest bez ich homogenizacji, przedstawiono na rys. 5-6.

Rys. 5. Zmiana twardości HV stopu AlMg8,65 starzonego samorzutnie po odlaniu z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji: a - $7,2^{\circ}\text{C}/\text{min}$, b - $14,4^{\circ}\text{C}/\text{min}$, c - $216,6^{\circ}\text{C}/\text{min}$

Zmianę twardości HV próbek stopu AlMg8,65, odlanych z trzema różnymi szybkościami chłodzenia podczas krystalizacji i starzonych samorzutnie do 150 dni, pokazano na rys. 5.

W trakcie starzenia samorzutnego nie występują praktycznie zmiany twardości HV próbek badanego stopu, odlanych z szybkościami chłodzenia podczas krystalizacji $7,2^{\circ}\text{C}/\text{min}$ oraz $14,4^{\circ}\text{C}/\text{min}$ (rys. 5, krzywa a i b).

Nieznaczny wzrost twardości HV do około 35 dni starzenia samorzutnego obserwuje się dla próbek, odlanych z szybkością $216,6^{\circ}\text{C}/\text{min}$. Od około 35 dni do 150 dni starzenia samorzutnego twardość HV nie ulega zmianie (rys. 5, krzywa c).

Bardziej wyraźne zmiany twardości HV obserwuje się dla próbek, odlanych z szybkościami chłodzenia podczas krystalizacji $7,2^{\circ}\text{C}/\text{min}$, $14,4^{\circ}\text{C}/\text{min}$ i $216,6^{\circ}\text{C}/\text{min}$, nie poddanych homogenizacji i starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny (rys. 6).

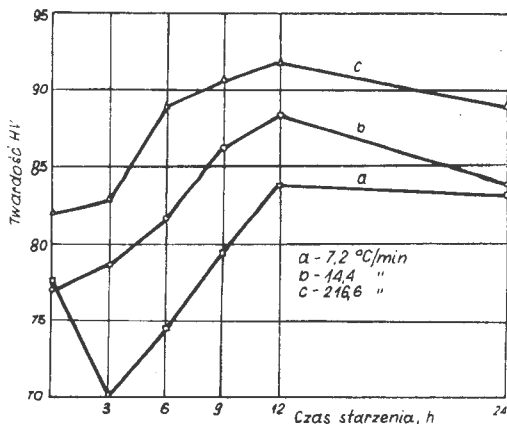
W próbkach odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji

7,2°C/min i starzonych w temperaturze 200°C obserwuje się po około 3 godzinach wyraźne minimum, następnie wzrost twardości HV do około 12 godzin i nieznaczny jej spadek do około 24 godzin (rys. 6, krzywa a).

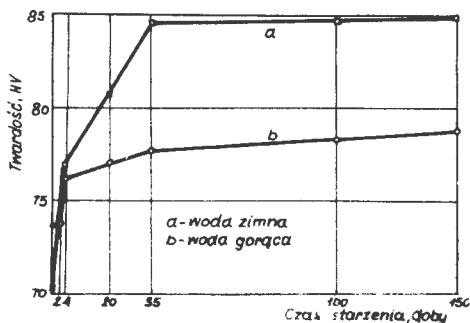
Wspomnianego minimum nie obserwuje się na krzywych zmian twardości HV w próbkach odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 14,4°C/min oraz 216,6°C/min. Krzywe te mają maksimum twardości HV po około 12 godzinach starzenia, z następnym wyraźnym spadkiem twardości do około 24 godzin (rys. 6, krzywa b i c).

Zmiany twardości HV próbek stopu AlMg8,65, obrabionych cieplnie według wariantu drugiego i starzonych samorzutnie do 150 dni, charakteryzuje wyraźny wzrost twardości HV do 35 dni i prawie stałą jej wartość do 150 dni starzenia

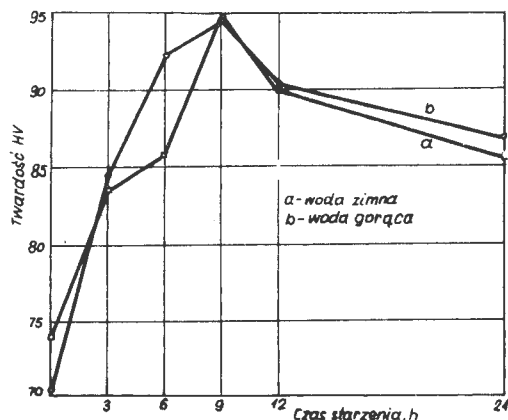
samorzutnego. Przy czym wzrost twardości HV jest większy dla próbek przesyconych w wodzie zimnej aniżeli w wodzie gorącej (rys. 7, krzywa a i b). Po przesyconiu w wodzie zimnej i starzeniu w temperaturze 200°C przez 24 godziny obserwuje się znaczny wzrost twardości HV do około 9 godzin, z następnym początkowo szybkim jej spadkiem do około 12 godzin i powolnym do około 24 godzin starzenia (rys. 8, krzywa a).

Rys. 6. Zmiana twardości HV stopu AlMg8,65 starzonego w 200°C po odlaniu z szybkością: a - 7,2°C/min, b - 14,4°C/min

Rys. 7. Zmiana twardości HV stopu AlMg8,65 starzonego samorzutnie po przesyconiu: a - w wodzie zimnej, b - w wodzie gorącej.

Rys. 8. Zmiana twardości HV stopu AlMg_{8,65} starzonego w 200°C po przesycaaniu: a - w wodzie zimnej, b - w wodzie gorącej

W próbkach przesyconych w wodzie gorącej i starzonych w 200°C przez 24 godziny obserwuje się bardzo zbliżony do poprzedniego przebieg zmian twardości HV (rys. 8, krzywa b).

3. Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych badań oraz analizy częściowo danych literaturowych można przedstawić następujące wnioski:

- szybkość chłodzenia odlewów 216,6°C/min można uznać za porównywalną z szybkością przesycaania próbek, poddanych uprzedniej homogenizacji;

- wpływ tej szybkości zaznacza się wyraźnie na przebiegu starzenia przyspieszonego w temperaturze 200°C przez 24 godziny;

- szybkość chłodzenia podczas krystalizacji rzędu 200°C/min powoduje częściowe przesycaenie stopu AlMg_{8,65}. Prawdopodobnie wzrost szybkości powinien zwiększyć stopień przesycaenia badanego stopu;

- fazą utwardzającą jest w obu wariantach obróbki cieplnej stopu AlMg_{8,65} faza Al₃Mg₂ i Mg₂Si;

- przebieg zmian wymiarowych próbek starzonych samorzutnie, uprzednio nie homogenizowanych i homogenizowanych, jest bardzo podobny; wartości tych zmian są także bardzo zbliżone;

- przebieg jakościowych krzywych DTA próbek stopu AlMg_{8,65} starzonych w temperaturze 200°C przez 24 godziny, uprzednio nie homogenizowanych i homogenizowanych, jest bardzo zbliżony. Szczególnie odnosi się do próbek odlanych z szybkością chłodzenia podczas krystalizacji 216,6°C/min oraz przesyconych w wodzie zimnej i gorącej.

Możliwość uniknięcia stosowania w praktyce wyżarzania homogenizującego odlewów ze stopów AlMg_{8,65} dałoby duże korzyści ekonomiczne. W tym celu należałoby przeprowadzić dalsze badania nad wpływem większych od 216,6°C/min szybkości chłodzenia podczas krystalizacji, możliwych w praktyce, na własności wysokomagnezowych stopów Al-Mg.

Literatura

- [1] J.F. Kolobniew: *Tiermicheskaja obrabotka aluminjewich splawow*, Wyd. II, *Mietallurgia*, Moskwa 1966.
- [2] M. van Lancker: *Metallurgy of Aluminium Alloys*, Clarendon Press, London 1967.
- [3] S. Misra, K.J. Vasu: *Indian Journal of Technology*, 9 (1971) 10.372-379.
- [4] T. Morinaga, T. Takawashi, Y. Kojima: *Aluminium*, 48 (1972) 540-544.
- [5] A. Orlova, J. Čadek: *Z.f. Metallkunde*, 25 (1977) 815-821.
- [6] Y. Ishida, M. Mori, F. Iida: *Acta Metallurgica*, 25 (1977) 825-831.
- [7] J.J. Nowikow: *Diagrammy izotermicznego raspada rastwora w aluminjewich splawach*. *Mietallurgia*, Moskwa 1973.
- [8] A.W. Dobromysłow, L.J. Kajgorodowa: *Fizika mietallow i mietallow-wiedienije*, 43 (1977) 1228-1234.
- [9] Praca zbiorowa: *Określenie wpływu warunków krystalizacji pierwotnej i wtórnej na przebieg rozpadu przechłodzonego roztworu stałego magnezu w aluminium*, MPBP nr 20. Etap I. Gliwice 1981; nie publikowana.